

Marksizam na spomenute ideale gleda kroz svoju dioptriju, koja se očituje u materijalizmu, ateizmu i partijskom monopolu vrhovnog arbitra. Hoće li marksisti shvatiti da je i njihov cilj socijalizam, a »klasnost« (shvaćena kao materijalizam, ateizam) sredstvo i privremeni oblik izraza, koje treba ustupiti mjesto »čovječnosti? Koliko će marksistička misao biti izraz autentičnog socijalizma, bit će jedan važan indikator i osvremenjivanje njezina stajališta prema religiji.

Autor na kraju knjige govori da je marksistička teorija o religiji bila opterećena naslijedem nekih predrasuda o religiji, ali da je to prošlost. Ne bih rekao da je tako kod svih marksista. A bilo bi potrebno da to oslobođenje od predrasuda vrijedi za sve marksiste. O tome će puno zavisiti kada će u svoj svojoj punini vrijediti autorova konstatacija napisana na zadnjoj stranici knjige: »Vjernici prihvataju samoupravljanje i socijalizam zato što su uvjereni da su u njih ugrađeni bitni religijski ideali, te da socijalizam teži integraciji svih pozitivnih snaga u borbi za bolji život i da vjera u toj borbi mora dati svoj doprinos« (209).

A vjera će dati to veći »svoj doprinos« što se bude više pokazalo i dokazalo da je našem društvu bitan socijalizam kao izraz autentične čovječnosti a ne sektaški ateizam.

Usporedimo ovaj rad sa drugim rukopisima i uviđajmo u čemu su razlike. Osim razlike u stilu i pojedinim detaljima, razlike su i u temama. Često su uvek razlike u temama. U ovom slučaju, razlike su u tome što u jednom rukopisu je uklonjeno tri fraze: »čovječnost«, »autentičnost« i »religijske ideje«. Uz to, u drugom rukopisu je uklonjeno i jedno od dva iznenađujuća izjavljivanja: »autentičnost je vjera u to da socijalizam teži integraciji svih pozitivnih snaga u borbi za bolji život i da vjera u toj borbi mora dati svoj doprinos«.

Ne mogu razumjeti zašto se uklonile ove fraze. Naime, ovi su i bez obzira na stil i pojedinim detaljima, ujednačeni tekstu u knjizi. Ali to je usko povezano s idejama o vjeri i vjerskim dogmatima. Upravo je vjera u to da socijalizam teži integraciji svih pozitivnih snaga u borbi za bolji život i da vjera u toj borbi mora dati svoj doprinos, a ne ideje, a ne vjera u autentičnost.

KRAJ I pošto je i u knjizi i u ovom rukopisu potvrdjen i učinjen način na koji ovo delo moglo dobiti postupak izdavaštva, mogu se pretpostaviti da je ovaj rukopis napisan za vrijeme vlasti Milana Špeha.

Milan Špehar je bio jedan od najpoznatijih članova udruga mladih, predstavnik poštanskog pokreta, član konfederacije, organizator i jedan od osnivača udruga mladih i žena na području Vojvodine.

U rukama tvojim Stari zavjet. Prije no udoh u toplu sobu htjedoh reći više toga, ali vratim se u jednu od posljednjih poglavica ovog rukopisa u kojoj se spominje i ovaj zaučaj. I ovdje ga vratim, jer je i u tom se delu rukopisa učinjen poseban značaj.

Ali shvaćam opomenu tvojih očiju: Zato samo kratko pitanje, dok gušim more u svojoj duši. Čujem škrči odgovor.

Neki čudni smiješak prati me dok otvaram vrata.

Tiho izlazim — i nikad više.

Jedna prošlost ne vraća se više.